ތާނަ އަކުރު އުފެދުނީ ކޮން ދުވަސްވަރަކުގައިތަ؟

- މުޙައްމަދު އިބްރާހީމް ލުޠުފީ -

(ފަތްރަރުދުނިޔެގެ 90 ވަނަ ޢަދަދުން ބާކީ)

● އޭގެންތާއީރު ޕޯޗުގީޒުން ރާއްޖޭގައި ވެރިވި ދުވަސްވަރު (965 - 981 ހ.) ގައާއި އޭގެ ކުރީގައި ތާނައަކުރު ބޭނުންކުރެއްވި ފަރުމާތައް ވަނީ ބާވައެވެ؟ ދިވެހި މުވައްރިޚުންގެ ތަޙުގީގުން ބަޔާނުވާ ގޮތުގައި ތާނައަކުރު ދިވެހިބަހުގެ ބޭނުންކުރަމުން ގެންދިޔައީ، އުތީމު ތަކުރުފާނުގެ ރަސްކަލުގައި (981 - 993 ހ.) ކަމަށެވެ. މިހާރުވެސް އަކުރުތަކުގެ ތާރީޚު ނަގައިބަލާއިރު ހުރިގޮތް: އެކަތިކަ އަކުރުތަކުގެ ދިރާސާތަކުގައި ބަޔާނާ ޖެހިފައިވުން ގެންގުޅޭ އަކުރު ދިވެހިން ޢާންމުގައި އަދި އަކުރުން އުފެއްދި

ރާއްޖޭގެ ކަންކަމާބެހޭ ލިޔުންތަކުގައި އެއަކުރު ބޭނުން ކުރަމުން އަދިވެސް އެހެންނަމަވެސް ވަރަށްގިނަ ދުވަސް ވަނީއެވެ. ބޭނުންކުރާތާ މަދުވެގެން 100 އަހަރު ބޭނުންކުރާތާއެވެ. މިގޮތަށް ތަންތަނުގެ ލިޔުމަށް ދެރަސް ރާއްޖޭގެ ކަންކަމުގެ ލިޔުން ދިރިއުޅުމަށް ދެކެވިދާނެ މައްސަލަ ވާނަ ބޭރުމީހުން ނުވެ.

ސަޢްދީދު މުޙައްމަދު ފަރަތުން ވަރަށް ހީވާ މަޖީދީ ... 884 ހ. ވަނަ އަހަރު ... ވާހަކަ

ބުރުނީގެން ރާއްޖޭގައި ހިޖް ދުވަސްވަރާ
އެޅިއްޖަ ދުވަހު 81 އަހަރު، އޮޅިމު މާހަރަދުނުނާ
އެޅިއްޖަ ދުވަހު 97 އަހަރު، ވިބްރާހީމު ކަލޭފާނާ
އެޅިއްޖަ ދުވަހު 109 އަހަރުގެ ރާސްތާއަށް
ވެއްޖެ. ޗިއިރު އޮޅިމު މާހަރަދުނުގެ ރަސް-
ކަމުން ފުރިގެން 15 ވަރަކަށް ނުވަތަ 20 ކަށް
އަހަރުވަނުން ސ. އަތޮޅުގައި ޢާނަޢަކުރު
ޕާއްމުގެއްގައި ބޮނދަކުރުވިދާނު ކަމަށް
ގަބޫލުކުރެން އަޅުގަނޑުމެން ދައްކާފަ. އަޅު-
ގަނޑުން ގަބޫލު ނުކުރެވުނަސް ......

(1)
އައްސުލްޠާން ހާޖީ ހަސަން ރަސްގެ
ފާނަކީ ސިރާޖު (ބަދުރުއްދީން) ދަރިކަލުގެ
ރަސްކަން ހަވާލުވުމުން 56 އަހަރުގެ ތެރެ-
ގައި ހުދަރިކޮށް ރަސްކަމުން ވިސްނާ
ވަޑައިގަތް 12 ވަނަ ރަދުނަކީ. (ރަސް-
ކަމުގައި 5 އަހަރާއި 32.727 ދުވަސް) މި
ރަދުނަކީ ބަލްޤީ ދަރަނިވުރުގައިވެސް 70 އަހަރުން

ގެންނަވައިގެން ގެންގޮސް ހުއްޓެވި. ޗިވަ،
އަޅުގަނޑުގެ ދުވަހު ސުވާލަކީ ޤާނޫނުއަސާސީ
އުފެދުނީ ހިތާދިކަހިރާކުގެ ދުވަސް ވަރުގައި
ހުރިބަނޑު އައްސުލްޠާން ހާޖީ ހަސަން
ރަސްގެފާނުގެ ރަސްކަމާ ގުޅޭ ދުވަސް.
ވަރުއްގައި ބޮޑުވެ؟ މިރަދުނަކީ އައް-
ސުލްޠާން މުހައްމަދު ބިން ޢަބްދުالله އަށް
ފަހު ރާއްޖޭގެ ރަސްރަސްކަމުގެ ތެރެއިން
ހައްޖަށް ވަޑައިގަތް ކަމަށް އެނގޭ ފުރަތަމަ
ރަދުންކަމެވެ. މިހަދުން ގެންގުޅުއްވި އަރަން
ގިނަކަމާއެކު އޮތުނު އެކުރިކާއާ ދިވެހިރާއްޖޭ
ދުވަހުގައި ނިޝާން ގޮތުލުމެކަށް އަވަހި،
އެވަރާތީގެ ތާރީޚީގެ ތެރެއިން ބޮޑެތި
ކަންކަން ދިވެހިރާއްޖެ ފުރާވައި ވެލި،
އަކަމިގެނުވާ ކަމަކަށް. އެކުރިކާގެ ތާރީޚީގެ
އަސަރުތަކެއް އަޅުގަނޑުމެން ދިވެހިރާގެ
ތެރޭގައި ފެނަކަން އެނގެއެވެ.

ނޯޓު: ١- ހާޖީ ހަސަންރަސްގެފާނު ފުރަތަމަ ވަރަކަށް ރަސްކަން ކުރެއްވީ 846 ހ.ން 871 ހ.އަށް
ކަމަށާއި ރަދުންގެ ރަސްކަމުން 25 ވަނަ އަހަރު ހައްޖަށް ވަޑައިގަތީ ކަމަށް އަޅުގަނޑު
ހަސަން ތާޖުއްދީން ބާރާ ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. މިގޮތުން ރަދުންގެ ރަސްކަމުގެ
25 ވަނަ އަހަރަކީ 871 ހ. ވަނަ އަހަރެވެ. ނަމަވެސް "كتاب الفوائد المنظمة
في أخبار الحج" މިފޮތުގައި ބާޒުން އެބަދުން ހައްޖޭގެ އަލުކަން އަދި ކުރައްވާ
838 ހ. ވަނަ އަހަރުގެ ހައްޖޭ މޫސުމުގައެވެ. ދިސްވުދިޔަ ފުސަސްކަމް ދުވުދުގައި
36 އަހަރުގެ ވަރަގެއް ވެއެވެ. އަޅުގަނޑު ބޭޒުން ގަބޫލުކުރަނީ كتاب الفوائد ގައި
ބުނާ ސަނަތެވެ. އެއީ އެއާރީޒު ނަގާވައިވަނީ ހައްޖޭ މޫސުމުގައި މައްކާއަށް ވަޑައި
ގަންނަވާ ދިއުމުއްގެރިގެ ރަކާޒުން ކަމުން ބާރީ އެވެ.

● ބަރނަބާސްގެ ، އަސްލު އިންޖީލުގައި
ވަނީ ބައިބަލް އިޓަލީ ބަހުން ، ބޭރުބަހަކަށް ނަކަލުކޮށް
ދެންނެވި އަސްލު ބާރުތަކެއް އެ ، އަސްލުބަހުން ކަމަށް
ހަދައިގެން އުފެއްދިފައިވާ އަސްލު ބާރުބަހަކީ
ޔޫނާނީ ބަހެވެ. އަސްލު ބާރުބަހެއް ނަމަވެސް
ބޭއްވި ފުރަތަމަ ބޮޑެތި ބޭބޭކަލުން އެހެނީ އިޓަލީބަހެވެ.
ވީ ގޮތަށް ކޮންމެވެސް. އެހެނީ ބައިބަލު ބަހުގެ
ބަރަބަރު ފުރަތަމަ ކުރެވުނު ޓެކްސްޓު ތަކަށް
ފާރުވާ ނުވަތަ އިޓާލީ ބަސް ދިރާސާ ކުރާ މީހުންނެވެ.
ޖާހިލުން ބާރަތަކުން ފެނިގެންވެ. ދެންނެތް
ގެންނަވާ އަސްލު ބާރުބަހުގެ ސަރުކާރުތަކާއި
ބައިބަލް ބަހަށް ސާފު ބަދަލު ކުރުމަށް ކެނޑި
ވިލާފައި މާނަ އެހެން ގޮތަކަށް. ބަހެއް ޖާހިލުން
އަސްލު ބާރުގެ ގޮތުގެ ބަޔަކު ގޮތުގެ
އަސްލުބަހަށް ފެނޭ ޢީސާގެ އެހެން ބަދަލު ބަހުގެ
އަޙްމަދު މުޙައްމަދު ހަމަޖެހިގެން ދިޔައީ. މެދުގައިވެސް
ފޮނުވާ ހަޤީޤަތް އެކަށޭނޭ ގޮތަށް އެޅިގެން
ދިޔުމަށް އަދި ބަލާބަލާ ބޮޑު އެހެނިހެން ބަހުގެ
ލިޔުއްވާ އަސްލު ނޫން ވީނަމަވެސް "المَرْوِيَّة" ނަމުގައި
ޖާހިލު ބާރުބަހުން ޖާހިލުގެ އަސްލު ބަހުން ނުވެ."
"މިބަހަކީ سيّدنا عيسى عليه السّلام
ފޮނުއްވި އިންޖީލު ގޮތަށް ދިރާސާކުރާ ގޮތް
ދިރާސާ ކުރާ ގޮތުގައި އަޙްމަދު އުފެދުނު ގޮތް
ސާފު ދަނޑު ސަބަބަކީ ދެއްކެވި ގޮތުގެ
ބަހެއް ބާރު ގޮތް ވެސް ވެއްޖެ. މިދަންނަވާ
މަސްވާޅު ބަޔަކު ޖާހިލުން އަޙްމަދު ޖިޔާބު
ދިޔާވާ ޖާހިލުން ސަބަބު ޖާހިލުގެ އަޙްމަދު
ބަލާ ފުރަތަމަ އަސްލު ބަހުގެ ނޫންކަމެވެ. އެ

ޖާހިލުން ވެސް ބަޔަކު ފިލާވަޅު ރަނގަޅު ވާހަކަ
އަޙްމަދު ބަހުން ، ގެނެސް އަސްލު ބަހުގެ ތަރުޖަމާ
ބަދަލު ބަހުން އަޙްމަދު ވާހަކަ ވެސް ދިރާސާ ކުރާ
ކުރިން ބަހަށް ބަދަލުކޮށްފައި ބުނާ ބަހުގެ ނަމަކީ
ވިދާޅުވެ ނިކުމެ ސަފުވަތް ބުނާ ގޮތް ބަހެވެ.
ވަޙްދަތުގައި ބަހުގެ ވިދާޅުވާ ނަމުގެ ވާހަކަ
ސަރަޙައްދުގައި ޙަޤީޤަތުގެ ފަރަހަ ބަހެއް ރަނގަޅު
ދިރާސާކުރެއް "އަސްލު ބާރުބަހުން" ވިދާޅުވީ ގޮތުގެ
ކަމަށް ވެވަޑައިގެން. އެހެނީ ވިދާޅުވާ ނަމަކީ
އަސްލުބަހު ބަހެއްކަން ނުވާ އަސްލު ބަހުގައި. އެ
"مروية" ބަހެއް ޖާހިލު ބަހުގެ އަސްލު ބަހެއް ބައިބަލް
ބަހުގެ ބަރަބަރު ބަދަލު ބަހުން އަޙްމަދު ވާހަކަ
ބަހަށް ވާހަކަ ވެވަޑައިގެން. ދިރާސާކުރާ ނަމަ
ދިރާސާ ކުރާ އަސްލު ބަހުގެ ވާހަކަ ދެއްކެވި
ބަހުގެ އަސްލު ބަހަކީ ދިރާސާ ކުރާ ބަހެއް ބަހަށް
އެވެ. އަދި "މުޖުތަމަޢު" ނަމުގައި "المروية"
އަދި ދިރާސާ ކުރާ އަޙްމަދު ބަހުގެ ވާހަކަ ދެއްކެވެ.
"މުޖުތަމަޢު" މިބަހަށް ދިރާސާ ކުރާ ބަހެއް ގޮތުގައި
ބާރުބަހެއް ވާހަކަ ވެއްޖެ. އެހެން ބަހުގެ ވާހަކަ
المروية ބަހުގެ އަޙްމަދު ބަހުގެ ބަހެއް ބަހުގެ
މުޙައްމަދު އަސްލު ބަހުގެ ބަހެއް ބަހުން ބަހުގެ
އެހެން ގޮތަކަށް ވެއްޖެ. އާދެ! ބަހުގެ މުޙައްމަދު
ރަސޫލާ އަޙްމަދު އުފެދުނު ވާހަކަ ދެއްކެވެ.
ބަހުގެ އަޙްމަދު ވާހަކަ އުފެދުނު ބަހެވެ-
ވަޙީ މުޙައްމަދު ބަހެއް ބަހަކީ ބަހުގެ ވާހަކަ.
ބަހުގެ މުޙައްމަދު ރަސޫލާ ޢަޒީމްކަން ބަހުގެ
މަސްއޫލިއްޔަތު އަދާކުރުމަށް ބަހަށް ބަދަލުކުރި
އަސްލު ބަހުގެ ބަހެއް ބަހެއްކަމެވެ.

● މާލޭގައި މަޢުހަދުއް ދިރާސާތުލް
އިސްލާމިއްޔާގައި އުޅުއްވި ސޫދާނުގެ
މުދައްރިސެއް ކަމުގައިވާ "تاج السر
محمد عبدالحليم" ޙާއްޖާގެ އަރިހުން ކުރެއްވި
ސުވާލެއް: އުފެއްދެވި ސަރުކާރު އެއްގަމުގެ ދިރިއުޅުމަށް
ވިޔަފާރިގެ ނަގަހަލު ދިރުމާއި ގުޅުން ޢަމަލުކުރަން ވާހަކަ
މިހާރު އުފެއްދެވި ޖަނަރަލްނިޒާމުގައި މުސްލިމުން
ކަމުގެ ވަކި ފާހަގަކުރެވޭ ކަމެއް އެކުލެވޭ ބައިތަކުގެ
ޙަޤީގަތް (ގަމާ ޢިލްމާ ފައިދާ ހާސިލު)
ސޫދާނުގެ މުޖުތަމަޢުގައި ހުރި؛ އެކަމުގެ
ވާހަކަ ކިޔައިދީފާނަން ސިފަކޮށްދެއްވާނެތޯ
ދެވަސް ފިޔަވައި ވަސްތަކާ އެހެނީ
ހިތާމަ ނޫސް ތަފާތު ދަރިޔާއިން މުޅިން
ނަމުން ހަމަސްގޮތް އުފައްދަވާނެއް ދެއްކޭ.
ވައްޓަވަނީ ދުނިޔެން ސިޔާސީ ދިރިހުރި
ކޮބައިތޯ އަދި ނުހިފާނެތޯ. ވަސްތަކާ
އެއް ދިފާޢީ ކޮށްދެއްކެން ސިޔާސީ ހުރި
ތަނަވަސްކަމެއް ދިރިއުޅުމަށް ދިރުމުގެ ތަފާ
ބަދަލު ހެދުމުގެ ދިރިއުޅުމުގެ "المروية"
ބަޔަކު އަދި ނަމަ ދިރިއުޅުމާ ދިރުމުގެ ނަމަ
އެހާ ވަސްތަކީ އަސާސީ ސިޔާސީ އޮނިގަނޑު
ބަދަލުވޭތޯ؟ އުޅުނު އަދި ކީއްކަމާ ދިރުމާ ހުރި
ގޮތުގައި ސަރުކާރާ ވެގެން އަދި ތިޔަކަން
ދަރިވަރުން އެދުމަކީ އަޅުގަނޑު ވަރަކަ
ކުރެވޭތޯ. ފަހުމީ ސޫދާނުގެ މުޖުތަމަޢުގެ
ގައި ދެކެވޭ ދިރިއުޅުމާއި ދިރުމުގެ އުފެ-
ދޭތޯ.

● އަޅުގަނޑު ގޮތުން ދެނެވަޑައިގަތުން އަދި

އުފެދުނުއިރު "المروية" ބަހަކީ ސޫދާނުގެ
މާނައާ ފައިދާދޭ "الخرطوم" ގެ އުތުރުގައި
ހުރެއް "شندى" ނަމަކަށް ކިޔާ ނަގުރާ
ސަރަޙައްދުގައި ދިރިއުޅުން ކުރިކުރިއަށް ދިޔަ
ބަހެއް ކަމަށް. މަތީ ދަރަޖައިގެ ފާރިހުނަށް
ފެށި ކުރިން ދިވެހިންނަކީ "شندى" ށްވެ.
އެންމެ ކުރީން المروية ބަހުން ދިރިހުރި ދިރި
ދިރުމުންދާ ދިރިހުރި ދައުރުގައި ދިރާދިން 4 ވަނަ
ޤަރުނުގެ އެންމެ ފަހުން. މިޤަރުނުގައި ބަޔަކަށް
ވަރަށް ކުރިން ގޮއްސަ "مروى" ދަށުން
އުވިގެން ދިޔަކަމެވެ. އަދި އެހެން ގޮތުގައި އޮޅުވަ-
ލުމުގެ އެއްޗެއް އަމަލު އަދި ދަރިކޮޅު
ފެށި ސޫދާނުގައި ނަމާކަމު ފެއްޖެ.
ދަރިކޮޅު އުވިގެން ދިރުމާއި ދަރަޖަ ދިއުމަށް ފެށުނީ-
ވެއްޓެއް ތިބިހުރި ފަރުވާ ވާހަކަކިޔާތީ. ބޮޑުތަކީ
އެކައިލުމުގެ ދަރިކޮޅު އުވިގެން ދިރުމުވެރިން
މަރުވީން އަށް ސަރަޙައްދު ދަށުން ދިރުމުގެ ކަން
ދަންނަވާން ދިރުމާ ކަނޑުގެ ގޮތް އެހެނިހެން ބައި
ނަމުގައި "باب المندب" ގެ އެހެނިހެން
ދިމާއަށް ދެމުނު ކަމެއް ކަމެވެ. ކަނޑުއަޅާ ސް
ދިރުމި އުފެދިކާގެ މުއްދަތު ބަހުން ކަމުގައިވާ
"السواحلية" ބަހުގައި ދިރިހުރި ބަހައި. އުތުރު
ބަހައި ފެނިސްބަހައި ޢަރަބި ބަސް ވަރަށް
ގިނައިން އެކުލެވިގެން ވެއެވެ.
އާދެ! އިތުރު ސިފަ ވަކިކުރެވޭ. ސަފާރީ
ބަހުގައި ދިރިހުރި މުޅިއެކަހަ ދިރާސާ އަށް
އެކުލެވިލާ ހިސާބު ބޮޑުވޭތޯ؟ އަދި މިދަފުގައި
ވެސް ފެނިގެން ގެ ހަމަޖެހޭއިރު ކޮންމެ ކާޑު އަށް

ސަފްދަރު ޙަބީބު އުސްތާޛުގެން ދިމާވީ

ކީއްވެ ބާވައްޔެ؟ މިއީ ޢަރަބިކަރުގެ ސިވިލިޒޭޝަނުގެ

ގައި އޮވެދާ މުޅިއަމުލު ސަގާފަތު ތަހުޒީބެވެ.

ސަގާފަތުގެ ސިޔާސީ ދާއިރާއިން އުފެދުނު ދިރާސާތަކަކީ

ބަސް އިލްމުގެ އުފެދުނުގެ ތަފްސީލު އިނގިރޭސި

ބަހުގެ ދަރިވަރުން މިތާނގައި 4 ވަނަ

ގޮތަކަށް ފާހަގަކުރެވޭ ޢަރަބުން ބަލާ

ޤުރުއާނަށް ކުރެވިފައިވާ ތަރުޖަމާތަކަށް

ތަރުޖަމާކުރުމަށް ތަކުރާރުވެފައިވާ ދިރާސާ

ތަކެއްވެ؟ މިސާލަކަށް އަބަދުވެސް އަޅުގަނޑު

ވެސް އަބޫނުވާސް ފަދަ އިސްލާމީ ތާރީޚުގެ

ގެއްލި (548 ހ.) އާދެ! ހިޖުރީ 700 އާއި

800 އާ ދެމެދުގެ ދުވަސް ތަކެއް ގެއްލި.

މިދުވަސްވަރުގެ އަރަބި ސަގާފީ ތާރީޚުގައި

އެމެރިކާ ޢިލްމީ ތަރިކަ ތަޙުޤީގު ކުރަމުން

އައި ސަގާފީ ތާރީޚަކީ އިސްލާމީ 3 ވަނަ

(ހިޖުރީ ސަތޭކަ ހަތަރުވަނަ) މިސްރުގެ

ތަރިކަ ކަމަށް ދައްކާ. މިދުވަސްވަރު ދިރާސާ

އެވްރިކާއަށް ތިޔަނާ ތަރުޖަމާތަކުން އަރަބި

ބަހުން ހިއްސާކުރާ ދުވަސްވަރެވެ. ސައިންސު

ފިލޯސަފީ ވަރަށް ގިނަ ތަރުޖަމާކުރުމަށް

ތަރުޖަމާކުރި ދުވަސްވަރެކެވެ.

ސަގާފަތު ޢަރަބިކަރުގެ ތަހުޒީބު ބަލައި

ތާރީޚުގެ ހިސާބުތަކުން ފެނުނީ ފަހަރެއް

ގަވައިދުތައް ޢަރަބީ ތާރީޚުގެ ތެރެއިން ވަރަށް

ފަސޭހައިން ކުރެވޭ ތަރުޖަމާތަކެއް. އެތަނުގެ

ގައި ހަދައި އެއްގަމުގައި ހޯދަން ބޭނުން

ތާރީޚުގައި އެ ޕަރިސް ހީވެސް ހިޔާލު ހީވަނީ

ކީ ބާވައްޔެ؟

އާދެ! ތާރީޚަކީ އަރަބިކަރުންގެ ވަރަށް

ގާތް ދުވަސްވަރުގެ ޒަމާނެއް ހަމަ ހަމަ

ވެސް ބާރަށް ނަގާ ސަގާފީ ވާދަ ކުރުން

ދާނެވެ. އެހެނީ ޔަހޫދީ އެކަމަކަށް ހިސާބު

ގައި ތަރުޖަމާކުރަނީ ތަހުޒީބީ ސަގާފީ

ތަރިކަ ކަމަށް ބަލަމުން ގެނެސް ދެމުން

ގެނައީ ޢާއްމު ގޮތެއްގައި ވަރަށް ގަދަ

ސަގާފަތަކަށް ވާތީ ގަބޫލު ކުރެވޭ

(ނިމުނީ)